

Janez Kajzer

Prezrti prispevek Martina Krpana novi domovini

Neobvezen klepet (kramljanje) z gradbenim podjetnikom Janezom Gorjancem poteka v družabnem salonu njegove velike enodružinske hiše, nameščenem, tako kot v mnogih ameriških hišah, v kletnih prostorih. V Torontu, glavnem mestu kanadske province Ontario. Skupaj z gostiteljem sva le dve pičici, potopljeni med 4,6 milijona torontskih meščanov; v enem samem mestu jih je za dve Sloveniji in še precej več. Torontski mestni prostor je le neznamenit delček kanadske države, ki se razprostira na desetih milijonih kvadratnih kilometrov; nanj bi zlahka spravili 500 Slovenij.

Te vesoljske razsežnosti pričajo o nadvse razviti in zares velikanski industrijski državi, eni od sedmih svetovnih gospodarskih velesil. Glede na osupljive podatke bi pričakoval strahovit napad na oči in ušesa ter na dihala: gost promet, neznošen trušč in dim, ki bi silil v usta in v pljuča. Morda bi lahko vse to doživljal še leta 1914, sto let pozneje je promet tekoč in nevznemirljiv, namesto trušča me objame skoraj gozdna tišina, zrak se zdi približno tako svež kot v Ukancu ob Bohinjskem jezeru.

V salonu je vse še bolj umirjeno, slišati je le dih mojega gostitelja in moje dihanje, skozi dobro izolirane zidove ne predre noben zunanji zvok. Vonj, ki naju obdaja, je komaj zaznaven, nevsiljiv, a malce poseben vonj po nešteti predmetih, ki so iz že kakega vzroka pristali v tem poslednjem pribežališču.

Moj obisk je družabnostne narave, neobvezen, prijateljski. Gostitelja sem videl le nekajkrat, nazadnje na poslovnem druženju po nekem slovenskem pogrebu. S svojo sloko postavo in z inteligentnim, zvedavim obrazom se mi je takoj zapisal v spomin; nekaj bežnih opazk o njem, ki so jih izrekli njegovi prijatelji in znanci, pa se mi je trdno vtisnilo v spomin. Tako sva se znašla v njegovem domu, v kletnem prostoru, urejenem za družabna srečanja prijateljev; bržkone bova samo poklepetala in odšla vsak po svojih poteh, morda pa mi, ugibam, želi visokorasli gostitelj nekaj

sporočiti; ne ravno meni, pač pa človeku iz stare domovine, ki se je po naključju znašel pred njim.

Da bi začela pogovor, o čemer koli že, mu omenim, kako sem mimogrede ujel, da ga prijatelji namesto z imenom ali s priimkom, ki sta oba pristna slovenska (Janez Gorjanc), ogovarjajo z vzdevkom Martin Krpan.

“Ja, tako mi je nekdo rekel za hec, pa se je prijelo,” mi pojasnjuje. “Sprva sem to težko slišal, sčasoma pa sem se navadil. Čisto vseeno mi je.”

Razmišljam, zakaj prav Martin Krpan. No, ja, doma je že iz tistih krajev, iz slikovite Žerovnice blizu Cerkniškega jezera. Tudi velik je kot kak Krpan, ne tako miščast, zato pa učinkuje odločno, avtoritativno, veliko ve in o vsem ima svoje mnenje, ki ga zna tudi utemeljiti.

Medtem ko se pogovor še zatika in je bolj podoben stokajočemu molku, se s pogledom pasem po prostoru, v katerem sediva. Hiša je, kakor sem jo na hitro oplazil s pogledom, tudi za tukajšnje pojme prestižna, prostorna, urejena, z okusom in denarjem opremljena. Čeprav bi bil dnevni prostor, namenjen tudi obiskom, lahko kjer koli v pritličju ali celo v nadstropju, je vendarle po ustaljeni tukajšnji navadi v kleti, v tleh, o čemer pričajo komaj opazna podolgovata okna tik pod stropom, skrbno zastrta z gostimi zavesami. Prostor je opremljen nekako bolj sproščeno, manj prestižno kot preostanek hiše. Na prvi pogled je videti, da se družinski člani v njem dobro počutijo. S pogledom se pomudim na temačni zastekljeni omari, videti je polna redkokdaj uporabljenega porcelana in najrazličnejših spominkov. Zatem se s pogledom ustavim na nagačeni glavi losa, ki s stene nasilno sili v prostor.

Da ga je skupaj s prijatelji ustrelil v brezpotni pokrajini nekje na severu Kanade, mi pojasnjuje gostitelj. Pri tem so si pomagali z dvema najetima helikopterjema, v tem neznanskem prostranstvu drugače ne gre.

Z druge stene pogleduje glava severnega jelena. Še drugi razstavljeni kosi opozarjajo, da je to domovanje zagretega lovca, ki mu prija, da ga najrazličnejši predmeti, vključno z lovskimi puškami, iz dneva v dan spominjajo na ljuba doživetja v kanadski divjini. Meni, ki sem po duši bolj okoljevarstveno razpoložen in že od otroka čuteč do živali, mi je to nagnjenje nekako tuje, celo moteče, a ga skušam razumeti: ob turobnosti vsakdanjih pehanj se je treba pač razvedriti, se sprostiti z nečim, kar je tu v navadi; če je to lov, pač z njim.

Ob nagačeni glavi jelena gospodarji na steni v tehniki idrijske čipke izdelana stilizirana podoba kokoši.

“To je kura Slovenija!” se zareži gostitelj.

Vprašam, kaj je za vrati, ki vodijo iz salona.

“Za prvimi je vinska klet,” mi je pojasnjeno. “Druga vodi v provizorične sanitarije, tretja in četrta v ropotarnici.”

Oko se ustavi na kupu albumov z nešteti fotografijami in na predmetih, za katere se izkaže, da so darila, ki jih je gostitelj dobil za sedemdesetletnico, ki jo je praznoval prav pred kratkim. Tu je na primer stenska ura, o kateri so mu darovalci med smehom rekli, da mu bo poslej merila visoka leta. In tu je hladilnik, namenjen zgolj hlajenju vina. Očitno je, da je moj gostitelj velik poznavalec in spoštovalec vrhunskih vin, o čemer priča tudi zaprašena buteljka, ki jo je malo prej prinesel iz vinske kleti in jo bo zdaj slovesno odprl pred mano.

Sledila je drobna anekdota, ki je za to zgodbo sicer nebitvena, a jo je vseeno treba pojasniti. Gostitelja sem namreč opozoril, da sem že leta in leta abstinent: pomnim sicer, kakšno je dobro vino, in ga znam ceniti, vendar ga ne *konzumiram*. Prigovarjal mi je, naj ga vseeno poskusim, požirek manj ali več ne bo z ničimer načel mojega abstinence. Težko sem ga prepričal, da je abinenca to samo, če je stoodstotna. Torej si ne smem privoščiti niti požirka, pa če bi mu še tako rad ustregel. Tedaj mi je razložil, da gre za dragocen primerek arhivskega vina, letnik 1979, kupljen v neki vinski kleti v Champagni v Franciji. Kakor bi me rad osrečil z njim, razume in upošteva moje razloge. Torej se je z buteljko pri priči obrnil, da bi jo do naslednje priložnosti shranil v njeno varno svetišče. V tistem trenutku pa sem se odločil, da bom svojo dolgoletno abinenco ob tej posebni priložnosti, tako daleč od domovine in ob tako odličnem arhivskem primerku, gostitelju na ljubo vseeno prekršil. S skoraj tresočo roko je odčepil zaprašeno steklenico, mi natočil pol kozarca, slovesno sva trčila in ponujeno darilo sem spoštljivo in previdno popil. Toda namesto da bi hip zatem poročal o nebeških užitkih, sem, že dolgo nevajen kakršnega koli alkohola, planil v strahovit kašelj, ki se mi zlepa ni polegel. Gostitelj se je skoraj prestrašil in se mi je na vse pretege opravičeval.

Drugemu kozarcu sem se torej zlahka odpovedal, medtem ko si ga je on nalil, ga srkal tako rekoč kapljo za kapljo, skoraj stokal od posebnega užitka, istočasno pa se mu je skozi grlo začela trgati življenjska zgodba, ki jo je želel razgrniti novemu poslušalcu. Torej je s svojim povabilom, naj ga obiščem, in z vso svojo gostoljubnostjo očitno imel čisto določen namen.

Martin Krpan, kakor so ga malo za šalo, malo zares klicali člani velike slovenske skupnosti v Torontu, je ocenjeval, da je imela njegova odločitev za izselitev v Kanado oziroma bolj natančno za izselitev kamor koli iz nekdanje domovine svoje korenine v povojnih letih, v okoliščinah, kakršne so vladale v vaseh blizu Cerkniškega jezera na Notranjskem in so dozorele leta 1956, ko mu, še nedozorelemu fantu, niti na misel ni

prišlo, da je po videzu ali po čemer koli podoben slovitemu mitskemu junaku. Takrat je, izučen mizar z nazivom mizarskega pomočnika, tako kot mnogi drugi krajani hodil delat v Brest, cerkniško lesno tovarno. Odprl je predal omare in iz njega izvlekel pošvedrano beležko, si jo podržal k očem in mi prebral, kar si je davno, leta 1956, zapisal vanjo. V tovarni je takrat zaslužil 8500 dinarjev, za čevlje pa je plačal štiri tisočake, za obleko, prvo zaresno obleko v svojem življenju, celo 32.000 dinarjev, torej le malo manj kot štiri plače. Presodil je torej, da se za tako mizeren zaslužek ne spleča pretegniti. K njegovemu slabšemu počutju v sicer slikoviti rodni vasi so prispevale tudi občasne pripovedi o čudnem dogajanju v vojnih in tudi povojnih dneh, v tistih šepetajočih pripovedih je bil govor o sovaščanih, ki naj bi za vedno potonili v kraških brezni. Medtem ko je večina žvotarila, pa so se nekateri, ki so jim rekli *ta zgrajeni*, hitro povzpeli na vodilna mesta v krajevnih odborih in tudi v tovarni in jim od tam *komandirali*, kot da so prav oni snedli vso pamet. Najbolje je bilo skloniti glavo in si misliti svoje. No, ja, še nekaj ga je že nekaj časa peknilo: misel na služenje vojaškega roka. Vse bolj se je bližal čas, ko bi moral za celi dve leti nekam v daljno Srbijo ali celo v Makedonijo; tudi tam bi mu *komandirali*, le da tujci, no, ne ravno tujci, ampak Neslovenci.

Po drugi strani pa je bilo slišati, da so zaslužki za državno mejo čisto drugačni. S fanti so včasih staknili glave in tako so se trije zmenili, da poskusijo na drugem koncu sveta. Niso prav vedeli, kje, niso bili prepričani, da jim bo tam šlo bolje, vedeli so, da veliko tvegajo, saj je bila državna meja tako rekoč neprepustno zastražena z miličniki in z vojsko in eni in drugi so že marsikoga zasačili, od tam pa je pot vodila samo v enako zastražene zapore ali celo onstran, v neznano večnost.

Posrečilo se jim je. A so bili vmes srhljivi trenutki. Nikoli prej si ne bi mislil, da vsaka stopinja po kraškem kamenju tako odmeva. Prej bi stavil, da ne pozna strahu. Odkar pa je v črni noči iz neposredne bližine zaslišal kovinski šklepet vojaške puške, ne bi stavil ničesar več.

Pot do Kanade je bila dolga. Vodila je prek prebežniškega taborišča v Italiji. In tudi pozneje, ko se mu je posrečilo priti v Francijo, je bila njegova postelja najpogosteje pograd. Še spominjati se noče bede in ponižanj, ki jih je doživljal.

V Kanadi, kamor so se v tistem času zgrinjale množice najrazličnejših prebežnikov z vseh koncev sveta, je užil več sreče. Mizarski poklic, za katerega se je izučil v Žerovnici, mu je prišel nadvse prav. Ne zato, ker bi znal z lesom in z najrazličnejšim orodjem, ampak zato, ker se je navadil delati, biti natančen, vztrajati. Pravzaprav v Kanadi ni več opravljal nekdanjega poklica, preprosto zato ne, ker ga v novi domovini niso

pojmovali tako ozko kot doma. Tako se je znašel v gradbeništvu. In že je potisnil predme zajetne albume z nešteti fotografijami.

Najprej je bil delavec pri enem in nato pri drugem podjetju, dokler se ni naposled osamosvojil in ustanovil svoje, ne ravno veliko, najprej s petimi, nato z desetimi delavci, no, zdaj jih je nekaj več kot dvajset. Vse, kar ima, izvira iz tega podjetja: ta hiša, počitniška hiša, ki jo je postavil dvesto milj od tod, s podjetjem lahko preživlja tudi družino: dve hčeri in dva sinova. Enemu od sinov bo izročil podjetje čez nekaj let, ko jih bo praznoval petinsedemdeset, in odtlej bo samo še klepetal s prijatelji in morda bo šel kdaj na lov in v teje kleti bo obujal spomine. Ja, kar dobro se mu godi, lahko pa bi se mu tudi slabše.

Tedaj nekdo potrka in hkrati pokuka v mračni kletni salon. Zasliši se zvonek ženski glas. Aha, to bo prijateljica mojega gostitelja, o kateri sem že slišal! Že vrsto let je vdovec, so me poučili njegovi slovenski znanci, hkrati pa so ga med smehom spraševali, kako ga zaročenka kliče. Mu reče kar Janez? Ali morda gospod Gorjanc? *Mon cherry!* jim je zabrusil. In ni zaročenka, ampak kolegica! Počasi, fantje, nikamor se ne mudi!

In res, prišlekinja ga je tudi tokrat ogovorila z *mon cherry*. Gibčno ji je stopil naproti in mi jo predstavil: Monique Chavellier! Medtem ko je z njo spregovoril nekaj francoskih stavkov, sem si jo ogledoval. Morala je biti precej mlajša od njega, postavna, z izrazitim, zvedavim pogledom. Nekako se je ujemala z njim. Takoj nato je odšla, moj gostitelj pa mi je pojasnil: Ne razume slovensko, Francozinja je.

In niti besede več o njej. Začutil sem, kako nestrpno čaka, da odprem že poprej ponujene albume. Zazrem se v neštete fotografije. Sproti mi jih pojasnjuje. Na njih so najrazličnejši gradbeni stroji, ki jih je sam preuredil ali kako drugače izboljšal njihovo delovanje. Tu so najrazličnejša orodja, ki služijo izdelavi hiš. Opozarja me na dodatke in predelave, plod njegovih razmišljanj. Pogosto gre za čisto drobne domisleke, ki so njemu in sodelavcem lajšali delo. Smeje se mu, ko mi razkazuje fotografijo samokolnice na treh kolesih. Na treh vzporednih kolesih! Za najtežja bremena. Nikoli ni videl takšne, spomnil se je je čisto sam. Razkazuje mi hišo v gradnji, opaž zanjo je namesto iz lesa narejen iz stiropora. Toda po tem, ko so prazen prostor med opažnima stenama zalili, opaža niso odstranili, ampak je služil kot toplotna izolacija. Tudi tega ni nikjer videl, ampak se je zadeve domislil sam.

Predme se vsipajo novi in novi projekti, ki jih je vodil, pri njih sodeloval, se glede njih česa domislil. Nekatero njegovih inovacij so celo posneli ali

jih uporabili tudi drugi, nekatere so se razširile po deželi približno tako, kot se razširjajo ponarodele popevke.

Iz gostitelja žari ponos na vse to, česar se je domislil in kar je naredil. A hkrati tudi hvaležnost novi domovini, da mu je, prišleku, vse to omogočila.

Tu se ustaviva. Ja, ima se za Kanadčana, ne samo za državljana te neznansko velike in bogate države, ampak za pravega Kanadčana, ki je vse to po svojih močeh pomagal ustvariti. Vstane, zavrti se na petah in se visoko nad menoj sprašuje, kdo je Kanadčan.

“Vsi smo od nekod prišli!” me prepričuje. “A za prave Kanadčane se imajo samo tisti, ki so tu rojeni!”

Ko se je pred nedavnim o tem vprašanju pogovarjal s takim pravim Kanadčanom in mu zatrjeval, da se počuti stoddotnega pripadnika velike parlamentarne monarhije, mu je tisti oponesel, da je prišlek iz revne vzhodnoevropske dežele, kjer vladata beda in teror. Najprej je moral pobijati njegovo konvencionalno predstavo, ki tu ni tako redka. Poučil ga je o svoji nekdanji domovini, kjer so se kot posledica svetovne vojne res dogajale najrazličnejše stvari, ki jih tudi sam ne odobrava, so se pa stvari v njegovi nekdanji domovini spremenile in se spreminjajo tudi tukaj. Vprašal ga je, kdo je bolj Kanadčan: ali sogovornik, ki je star komaj 36 let in plačuje davke šele deset let, poprej pa je morala Kanada plačati njegovo šolanje, ali on, za katerega šolanje ni bilo treba Kanadi plačati niti ficka, ki živi in dela tu že 50 let in prav toliko let plačuje davke. Oni je menda umolknil.

Čez čas dostavi, da rad dela. Mladi, ki zaslužijo tudi po 50 dolarjev na uro, se ne zavedajo, kakšna sreča je v delu. Njemu se pogosto zgodi, da je na dan tudi ob sto dolarjev, a mu je vseeno, samo da lahko opravlja njemu ljubo delo.

No, zdaj si tudi on privoščiči, mi zatrjuje. Nič ne bo odnesel s seboj, zakaj bi vse življenje samo stiskal! Najbolje se počuti v divjini, enak med enakimi, brez elektrike, brez plina: skromno, nebeško. S prijatelji, ki so vsi njegovih let (sedemdeset!), se počutijo kot mladci. Tam daleč pozabijo na vse.

Obmolkneva. Očitno ne bo rekel ničesar več. Čez čas razberem neizgovorjeno. Želi si, začutim, a o tem ne črhne niti besede, da bi se mu za vse te inovacije in pogruntacije, za vse neznansko delo, ki ga je opravil v pol stoletja, kdo zahvalil. Ne njegova prvotna domovina, kura Slovenija, ta je daleč in ga ne vidi, čeprav bi ga morda lahko, saj pravi pregovor, da tudi slepa kura zrno najde. Toda lahko bi ga opazila njegova nova domovina, katere del je postal. Lahko bi se mu zahvalila tako, kot se zahvali

visokim državnim funkcionarjem in drugim zaslužnikom: z državnim odlikovanjem; vsi bi za hip postali in se ozrli k njemu. A ne meri tako visoko: potešilo bi ga, če bi se mu zahvalila provinca, v kateri živi; ali pa mestna četrt, kjer ga vsi poznajo, tako staroselci kot prišleki. A bi se tudi taka želja zdela nedosegljiva. Lahko bi se ga spomnila velika slovenska skupnost, vidni sestavni del tega milijonskega mesta. Če se znajo od časa do časa zahvaliti svojim vidnim društvenikom, dirigentom, pevcem ..., zakaj se ne bi spomnili tudi njega, Martina Krpana, kakor ga ogovarjajo in se pri tem vsakokrat zarežijo, kot da so rekli nekaj posebno duhovitega.

Najin pogovor je skoraj končan. Še malo, pa bo podjetje prepustil enemu svojih sinov. Oči mu žarijo s posebnim ognjem. Zdi se nekako potešen, da se je uspel izpovedati: nekaj z besedami, več z molkom. S pogledom se sprehodi po mračnem salonu, polnem predmetov, ki ga spominjajo že na kaj. Morda je dobil občutek, da me je njegova pripoved zanimala in vznemirila; da je nekdo, neobremenjen s kanadsko vsakdanjostjo, končno ugledal vrednost njegovega prispevka eni največjih in najbolj razvitih držav sveta. Z nemirnim pogledom se je zazrl nekam daleč: ta hip me ne vidi in me ne sliši. Še nekdo je v tem mestu, me spreleti, ki bi lahko uzrl njegov spregledani prispevek. Bo to z uglajenostjo zrele ženske uspelo potomki davnih francoskih priseljencev, gospe Monique Chavellier? Bo zahvala za njegov trud in za vse številne drobne inovacije Janeza Gorjanca alias Martina Krpana izrečena v tisti blagi francoščini z značilnim kanadskim naglasom, ki jo že nekaj časa nadvse rad sliši?